

ETT ÅRS SAMLINGSREGERING

— NÅGRA KORTA REFLEXIONER

Av statsrådet FRITIOF DOMÖ

ETT ÅR har nu passerat sedan den 13 december i fjol, då den nuvarande samlingsregeringen efter veckolånga förhandlingar bildades. Jag har ombetts nedskriva några synpunkter på regeringens arbete. Jag skall inskränka mig till ett par helt allmänna reflexioner, väl vetande både att det är alldeles för tidigt att redan skriva historia och att det nu knappast kan vara något passande tillfälle att återupptaga debatten av det gångna årets omstridda utrikespolitiska frågor. Om de sistnämnda vill jag endast tillfoga, utan att det skall uppfattas som någon ofelbarhetsförklaring, att bedömandet av regeringens arbete, dess syftemål och svårigheter, endast kan vinna på att uppskjutas till en sådan tidpunkt, då alla handlingar kunna läggas på bordet.

Det är väl bekant, att en viss tvekan inför förslagen om en samlingsregering rådde bland oppositionspartierna i fjol, när koalitionsregeringen efter utrikesminister Sändlers avgång stod inför nödvändigheten att företa en rekonstruktion. Å ena sidan fanns det efter det rysk-finska krigets utbrott uppfordrande allvarsläget, å andra sidan framställdes krav från högern vid ministärförhandlingarna att samlingstanken skulle realiseras genom att regeringsproblemet omprövades från nya synpunkter, så att i regeringen måtte ges ökat utrymme även för andra män än de politiska partiernas mest framskjutna. Det är också bekant, att detta krav mötte obevekligt motstånd från övriga partier och att högern då böjde sig för lägets krav. Sedan dess har regeringsproblemet egentligen blott vid ett tillfälle omprövats, vid bondeförbundarnas kända framstöt med anledning av valutgången. Om de parlamentariska spekulationer som då betingade önskan att spränga regeringen har full klarhet knappast vunnits, men episoden var snabbt övergående och har inte hittills rubbat det stora samarbetets politik.

Särskilt genom förhandlingarna i utrikesnämnden hade under 1930-talet om icke alltid enighet så dock en ömsesidigt förtrolig samverkan skapats mellan partierna om Sveriges ställning under de undan för undan skärpta motsättningarna i Europa. Icke minst under de år, då Ålandsfrågan och N. F. diskuterades som ivrigast, hade utrikesnämnden betydelse som plattform för alla större partiers deltagande i gestaltningen av vår utrikespolitik. Samstämmigheten i partiernas uppfattning om Sveriges aktuella politiska uppgifter var visserligen i fjol höstas snarare mindre än tidigare. Men arbetet inom utrikesnämnden hade dock banat väg för partiernas slutliga samverkan i regeringsställning.

Ty självklart har det varit samlingsregeringens viktigaste prestanda att söka bringa de olika utrikespolitiska intressena på en enhetlig och samlande formel. Uppgiften var trängande under kriget i Finland men den har knappast gjorts lättare, sedan fred där slutits men andra allbekanta svårigheter tillstött och Sverige avspärrats västerut. Hur starkt meningarna inom opinionen understundom brutit sig rörande vägen att nå målet — värnandet av vårt eget lands frihet och bevarandet av det nordiska frihetsreservatet — kan det icke vara förmätet att hävda, att samlingsregeringens existens och det starka stödet åt dess utrikes- och försvarspolitiska kurs varit ägnade att inge ökad respekt för våra utrikespolitiska föresatser.

Trots att ministärförhandlingarna i fjol drogo ganska långt ut på tiden låg det i sakens natur att ett närmare utformat detaljprogram för regeringens arbete ej kunde uppställas. Tidsläget var sådant, att ingen kunde vara säker om dagens rätta lösningar, och utvecklingen efteråt har visat det riktiga i att segla med lösa skot. Men givetvis förutsatte regeringsbildningen enighet om vissa allmänna grundsatsar. Överhuvud taget ha alla de nya och oväntade trångmålen tvingat grupperna att utan fördomar och prestigesympunkter göra det bästa möjliga av varje situation. Det har kategoriskt gällt att åsämjas, att hålla fred inbördes, att föredraga förlikningen framför processandet. Det väsentliga och enande har varit att med alla medel stärka vår försvarskraft, att snabbt påskynda den ekonomiska mobiliseringen, att planmässigt intensifiera ansträngningarna att trygga folkförsörjningen, att ordna en beredskap mot arbetslösheten samt att med öppnande av alla tänkbara källor fylla igen de stora hålen i budgeten. Det kan nog utan överdrift sägas, att det aldrig arbetats och organiserats

så mycket i Sverige som under denna tid. Det har verkligen sjudit i den svenska folkkiteln. Det tillkommer andra att bedöma, vilken betydelse egenskapen av samlingsregering tilläventyrs haft vid utformandet av arbetsprogrammet. En sak måste dock vara ställd utom all diskussion: samlingen har psykologiskt underlättat alla folkgruppers mobilisering i försvarsarbetet på alla dess breda fronter. Den glädje och iver, som praktiskt taget överallt lagts i dagen när det gällt att spänna krafterna, att göra något extra, ja t. o. m. att bära bördorna, har bottnat i den stärkande känslan, att hela landet — alltifrån regeringen ned till de minsta organisationerna — stått i det väsentliga samlad och enad inför allvaret. Denna stora vinst på samhällsandans konto är, när allting kommer omkring, kanske det viktigaste resultatet av samlingsregeringens bildande. Redan detta torde berättiga till att säga, att det var i ett lyckligt ögonblick, som partierna i fjol enades.

* * *

Om det inre regeringsarbetet må det vara tillåtet att upplysa, att regeringsärendenas antal och tidslägets egen pressande arbetstakt gjort det mer än vanligt svårt för regeringsmedlemmarna att grundligt hinna med det kollegiala arbetet. Detta må ej tolkas som något slags ursäktande eller något försök att springa ifrån det kollegiala ansvaret. Det är blott ett understrykande av ett förhållande, som för alla initierade måste vara självklart. Den enskilde regeringsmedlemmen måste, när det är fråga om andra regeringsärenden än hans egna, oftast åtnöja sig med att delta i principbesluten. Han sysselsättes helt med sina egna frågor samt med de samfälliga beredningarna, vilka under kritiska perioder kunnat hållas varje dag och överhuvud taget torde ha tagit mera tid än någonsin i anspråk.

Jag tror att det inte kan vara ur vägen att klargöra de omständigheter, under vilka regeringen haft att arbeta. Det har varit en samling i de stora frågorna och en faktisk ministerstyrelse i de mindre. Så ojämnt fördelade på partier, som departementschefsposterna nu äro eller måste vara, borde denna förstärkning av ministerstyrelsen i och för sig vara föga välkommen; man kan nämligen med visst skäl påstå, att ministerstyrelse i en homogen partiregering betyder mindre än i en samlingsministär, efter-

som fackministrarna i den förra ändå alltid handla med utgångspunkt från en gemensam partiåskådning. Problemet gäller dock i dessa krävande tider icke det politiskt eller konstitutionellt önskvärda utan helt enkelt det fysiskt möjliga. Det vore rent ut sagt ett ödslande med tid och kraft, om regeringens medlemmar i dessa kritiska tider skulle kunna sitta och jämka och jämka för att vinna absolut enighet i ting, som icke äro väsentliga för landet eller för regeringens uppgift. Lika litet nödvändigt synes det mig, att regeringsledamöterna ömskinnt flagga med reservationer, så fort de ej blivit helt eller fullt tillfredsställda med beslutet i en fråga av denna lägre rang. Att avge en reservation förutsätter för övrigt att man hunnit tränga in i frågan, och det är just på tid, som den största knappheten råder.

En del regeringsärenden, bland annat livsmedelsregleringarna, äro av den natur, att åt regeringen givna fullmakter måste begagnas även då riksdagen är samlad. I vissa lägen, när det gäller att handla utan dröjsmål och offentligt dryftande, måste regeringen eller vederbörande departementschef vidtaga åtgärder på egen hand.

Dessa konstateranden om regeringens arbetsförhållanden kunna icke leda till någon annan slutsats, än att riksdagen ej ens under en samlingsregering behöver känna sig nedtryckt eller skaffa sig ett mindervärdighetskomplex. Under den tid, då högern var i opposition och majoriteten ådagalade sin stora lojalitet mot den dåvarande koalitionsregeringen, hävdade vi, att det måste finnas gränser för regeringens anspråk på riksdagens skyldighet att stödja de kungl. propositionerna. Jag har inte ändrat uppfattning sedan dess, även om ett krigsläge självfallet ofta nödvändiggör en mera brådskande eller summarisk behandling av ärendena än under fred. Även riksdagsmännens erfarenhet och sakkunskap måste i nödtider tillfullo utnyttjas. Det förutsades också i fjol som sannolikt, att samlingsregeringens tillkomst skulle avpolitiserat riksdagsarbetet och låta den fria, av partihänsyn oberoende kritiken komma till sin rätt. Denna förutsägelse har icke visat sig vara förhastad. Alla torde innerst inne anse en utveckling tillbaka mot ett tillstånd av jämvikt mellan de båda statsmakterna vara sund och riktig. Den parlamentariska ansvarsprincipen med dess förpliktelser för de i regeringen företrädde riksdagsgrupperna förlorar intet på, om den tillämpas med måtta. Dessutom har riksdagen sin fria opinionsrätt liksom sin

kontrollmakt, som dock under dessa månader kanske främst utövats på gruppsammanträdena, där diskussionen varit friare och där — så långt min erfarenhet sträcker sig — reguljära »frågetimmar» anordnats för information från regeringen till riksdagsledamöterna. Men det synes mig självklart, att den parlamentariska ansvarighetsprincipen under dessa allvarstider ej får uppjukas dithän, att riksdagspartierna i de stora livsfrågorna driva en egen politik eller demagogiskt springa ifrån ansvaret i de fall, då tiden nödvändiggör impopulära åtgärder — det senare vore i sanning att ge den svenska folkstyrelsens belackare kärt stoff.
